

bistrinu, ratničke sposobnosti, sklonost misticizmu, jako razvijenu fantaziju i pesničku darovitost. Od ovih zajedničkih osobina "kod Srba je jače no kod ostalih razvijeno sve ono što je osećajno i afektivno", "veća smelost" pa "ni kod jednoga naroda na Balkanu nema narodna masa, najširi slojevi, onakvu jednu, jednostavnu, istorijom i događajima potpuno konsolidovanu nacionalnu dušu kao kod Srba". Zaključivao je da "otuda svi Srbi i svuda, ma kakvi događaji iskrslili, odmah umotre štetu ili korist od njih za svoj narodni interes". Taj "nacionalni moral, potiče od dubokih, starih i gotovo nesvesnih navika, sklonosti, osećanja, koja skoro automatski određuju ponašanje pojedinog Srbina i srpske narodne mase. To je specifična energija Srba. Ako bi se htelo sa dve reči obeležiti karakter srpskoga naroda, onda bi to bile: osećajnost i nacionalni ponos". Šumadijska etnička grupa je po njemu predstavljala "novu i snažnu etničku kombinaciju" čije su pozitivne osobine "silna nacionalna svest i osećanje nacionalne misije. Snažan i zdrav, ovda onda nesređen, gotovo razbarušen demokratizam", velika moralna i duhovna smelost i inicijativa i intelektualna darovitost, "čelična izdržljivost", "junaštvo i poštovanje kome ne samo na Balkanu nije bilo primera". Pored svih oblasnih razlika primećivao je nekoliko zajedničkih osobina, kako je navodio, "nešto krepko, živčano, vrlo aktivno, često nervozno-aktivno, i smelo", nema ukočenog tradicionalizma, "mnogo osećajnosti, pitomine i blagorodnosti, ali se pojave i crte oštine i surovosti", retko je frazerstvo, mogu "čutečki trpeti", ponekad ima "dosta žestine i naglosti, ovda onda osionosti, šta više i surovosti". Primećuje i mane kada beleži da "nastupaju periode u kojima izgleda kao da je šumadijski svet izgubio sposobnost da razlikuje moralno od nemoralnoga, ne pokazuje odvratnosti prema korupciji i nepoštenoj tekovini, naglašavajući da mu ta pojava "još nije dovoljno jasna". Dalje nabroja "sve što se ne dopada, izobličiti se šalom, humorom i naročito podsmešljivošću i podrugljivošću", "i sami sebi se podsmevaju", "nigde u dinarskoj celini manje hipokrizije a više cinizma no kod ovih". Za dve osobine naroda u Srbiji navodi da su "višega stupnja no kod ostalih ljudi dinarskoga tipa. To su nacionalna svest i demokratsko osećanje" pri čemu je to već "organizavana nacionalna misija" (Cvijić, 1921).

Cvijić je nesumnjivo presudno uticao na ostale pisce koji su tokom veka obeležavali dominantne srpske nacionalne "osobine". Simić je tako navodio da su Srbi hrabri, hitri, lukavi, blagi, velikodušni, mirni i vredni, otvoreni prema strancima, gostoljubivi, da vole muziku i poeziju, da su čedni, pitomi, moralni (Simić, 1918), a Dragiša Vasić da brzo praštaju, da predstavljaju "eklatantan primer čistog nacionalističkog duha, ničim neizopačen, ničim nepomučen", uravnotežen, nezavidljiv i nezloban, bez pohlepe, "koji zna šta hoće i kao takav uvek pristupačan jednoj jasnoj ideji". Srpskom heroizmu je doprinela optimistička priroda koja nikad nije bila sklona da mnogo razmišlja o smrti, pa je tvrdio da "manje nego drugi, pouzdano manje nego ostali, roptali su Srbi". Vasić je zaključivao, "trpeti najviše, po opštem priznanju, a negodovali najmanje, jeste žilavost i ono što je, kaže se, Srbe učinilo nesavršenim", "to se prosto može nazvati inatom mukama. A inat je također jedna osobina Srba". Smatrao je da su Srbi poslušni narod koji veruje svojim vođama, pa je plašeci se da ga ne osude za pristrasnost, beležio: "mi ne možemo, samo zato da bismo dali izgled nepristrasnosti ovoj studiji, na silu istraživati mane jednoga naroda koji ih nije pokazao". Navodio je da je dominantna osobina Srba vernost, pa su se među drugim narodima kretali "zbunjeni, nespretni, prostodušni", da su po prirodi otvoreni i iskreni, da ih niko ne može angažovati za nepravednu stvar, kao što je "retko koga tako lako bilo pridobiti za jedan pravedan cilj", da je Srbinova duhovnost poznata i "najlepša u njegovim patnjama", da se u njegovim akcijama nalazi apsolutna iskrenost, da je "bez razdražljivosti, bez strasti, bez farisejstva, pravičan, čestit, plemenit", da je njegov "najslađi san" život u slobodi, da se na njega treba ugledati "u svemu što se tiče duše" pa treba primiti njegov kriterijum "jer je njegov kriterijum neosporan i nepogrešan" (Vasić, 1919).

Pisalo se o jakim kritičkim i stvaralačkim sposobnostima "naše rase" (Čorović, 1920), o doseljenicima koji su doneli u Srbiju "zdravu životnu snagu, nepomućenu nacionalnu svest, živu tradiciju o prošlosti i mržnju prema Turcima" (Đorđević, 1924), o "plemenitoj srpskoj duši" koja nije u stanju da mrzi "ali prezire podlosti, divljaštva, i uvek je gotova da ne ostane dužna ni za učinjeno dobro ni za zlo" i koja bi "umela viteški da oprostí učinjene joj pakosti i teške grehove" (Radosavljević, 1925), o odsustvu osvetoljubivosti što je "jedna velika, svetla, slavenska, hrišćanska osobina koju islam nikada nije mogao shvatiti, ali je znao da je poštuje. Naročito islam, nakalemjen na slavensku dušu" (Mitrinović, 1926).

U novostvorenoj jugoslovenskoj državi, glorifikacija nacije je ostala prisutna, ali u ovom krilu intelektualaca pokrivena pojmovima "Jugosloveni" ili "Južni Sloveni". Tek pominjanje specifičnosti kao što je kosovski mit ili geografsko područje o kojem govore, ukazivalo je da autori i kada kažu "Jugosloveni", misle Srbi. Tako su po Predragu Mitrinoviću, kolektivizam i slidarnost svojstva Jugoslovena, a njihova kolektivna odgovornost bila je prisutna u sećanjima na kosovsku tragediju i "taj osećaj je vakovima negovao ideal revanša, ideal da se pogreška ispravi". Pisao je o odsustvu mržnje prema drugim narodima ali i o preziru prema onima koji "nisu u stanju da osećaju odgovornost", o dubokoj religioznosti koja ne teži za spoljnim manifestacijama, pa je "naš narod u konfesionalnom pogledu indiferentan, dok 'bezbožnika' ne trpi". Iz toga "izlazi jedna širina duše i pogleda, jedna nepatvorena trpeljivost", pa iz te "ukorenjene religioznosti, potiče i jedna viša sklonost za stvarima duše, što nam je u eri materijalizma davalo često puta epitet niže rase" (Mitrinović, 1924). Neki autori su tvrdili da se ne može naći nijedan pisac i čovek od nauke koji je dobro upoznao Srbe "a da je kod njih našao makar i jednu od navedenih mahna kao opštu narodnu osobinu", pa se centralni deo Južnih Slovena "odlikuje osobitim duševnim preimućstvima, kojima nesumnjivo stoji na čelu svih južnih Slovena". Pripisivane su im osobine kao što je darovitost, bistrina, "razvijena pesnička žica", nemirni duh, neobična ljubav za slobodu i demokratsko uređenje, ratničke vrline. Navodilo se i da je "jasan i zvučan govor" ovoga dela Južnih Slovena nesumnjiv znak "vedre i otvorene duše", dok bogato narodno pesništvo "puno jedrine i uzvišenih, plemenitih osećanja", jasno svedoči o "retkom idealizmu narodne duše i o žarkom rodoljublju kod ovog dela Južnih Slovena" (Erdeljanović, 1925).

Osobinama "narodne duše" puno se bavio i Velmar Janković, navodeći životni elan "srpske kolektivne snage, duhovne i biološke, koja ni pred agonijom nije popustila", duh koji je "čitav vek i više živeo preko svoje snage", "kolektivni